

Juan San Martin-en itzaldia bukatuta berriketa bat dago Mitxelena, Altube ta bere artean, batez ere **matxino**, **txantxilloi**, **trepetxo** ta **perdoi** itzen gaitiean. Mitxelenak eztu uste **matxino** frantsesetik datorrenik, artara tx izan bearrean x izango bailuke.

Itzalditik itzaldira bost minutuko aldia uzten da eta Gabriel Aresti jaunari ematen zaio itza.

Pedro I. de Barrutia, Mondragoeko eskribauaren

GABONETAKO IKUSKIZUNA

51154 -

euskeraz eskribidutako lelengo teatruzku lana

Jaun-andrak :

Konferentzi oneik jakin eragiteko, ortik zabaldu eta partidu direan propagandazko papeletan, neureak titulu au eroian : "Barrutia eta bere sasoiá". Izenburu au, niri preguntau barik ifiñi dabe, eta eztago gauza urriñagorik orain trataduko ditudazan gaietatik, titulo ori baño. Lelengo, Barrutia bizi zan denporea estudietako istoriografu bat izan bear dalako, eta nik istoria-gaietan eztoz ezer entendietan, ez amazortzigarren eunurtetan ez beste bape denporatan, eta benetan esan bear deusuet bost piper siku inporta deustazala istoriak, bape gusetan etxatalako. Bigarren, txarto dago ifiñita titulu ori, esan bear deusuedalako Barrutiaren ganean ez nik ez beste iñok gaur egunean eztagigula ezer, Bakarrik bere sorterria, Mondragoe, antxiñako Arrasate, eta au ezta seguru; gero zein urtetan bizi zan gitxi gora bera, zergaitik-ze Don Resurrección Maria de Azkuek bere Morfolojian dirauskun, Don Juan Karlos de Guerrak diñoala "Los Antiguos Cantares del Euskera" bere liburuan, liburu au nik ikusi eztoтена, eta pentsetan dotena inprentako tintarik ezautu eztauala, Barrutiak eskribania bat euki ebala Mondragoen, 1711-tik 52-ra; esan dot lelengo teatruzku lana dala, euskeraz eskribidutakoa; eztagigu nos eskribidu zan, baña Azkueren testigantzea ontzat artzean bardin badogu, konklusioñoe onetara allegau bear dogu, ondo dakigu-

lako nos emon zan inprentara orain arte lelengoa zala pentsau dana, Azkoitiko monja Sor Maria de la Miserikordiak eskribidutakoa, "Gabon-sariak", eta onek orain daukaz egiñ-egiñak berreun urteak, eta Azkuek dirausku komedia onetako bere ediziñoian, orain arte egin dan bakarrean, bere erre-bista "Euskaltzalen", 1898-an, orduan ia 200 urte eukazala, eta zelan berrogetamar urte pasau direan ordutik ona, bide erratuaren bildur barik esan geinke, orain ia berreun eta berrogetamar urte daukazala, eta Azkueren testimonio onek gure komediarik zarrena egiten dau Barrutiaren "Gabonetako Ikuskizuna".

Komedia au ostenduan gelditu da beti; badakizue Azkuek plubikadu egin ebala "Euskaltzale" errebistan, baña merezi eban arpegi ona eztau euki. Neuretzako komedia onek literaturazko balio andia dauko. Neuretzako ezta euskeraz eskribidu gauza baliosoagorik. Bere bertsoetako dotoretasuna, bere entramako edertasuna, bere *dramatis personae*, Gabonak ikusten direan maitegarritasuna, oneik gustiok emoten deutsez, nire iritzian, merezimentu andiak, esateko eztagoala euskeraz gauza fiñagorik eskribiduta.

Onegaitik da gauza arritzekoa, komedia oneri euskaltzaleak emon deuten atenziño e apurra. Len eneban entendietan, zergaitik jazo leitekean gure artean alango gauzarik. Baña onen errua eztauko Ikuskizunak, ezpada euskaldunak daukagun aurrera-irritzi batek, zeñen ganean Don Luis Mitxelena gure maisuak berba egiten deuskun Landuchioren berbategiari ifiñitako prologuan: "...El prejuicio que sin cuidarse de los hechos, sólo se preocupa del *qué dirán* de los extraños, prejuicio que ha llevado más de una vez a desconocer no sólo el valor científico de los textos vascos antiguos, sino incluso sus mismos valores literarios". Jaun orrek esan eustan Barrutiaren ganean preguntadu neutsanean, Ormaetxea jaunak euskal literaturearen ganean egin eban estudioan eztauala bein bere aitatuten, ez eta Don Julio de Urquijok bere euskerazko teatruaren asikerearen ganean egindako artikuluetan. Orixeri eta Urquijori ezin esan gineio estranjeruen iritziagaitik arduratuten zireala, baña nik ondo entendietan dot arein iñorantzia, zergaitik-zeko konturatu nasan autore ori eztauala iñok kontsideratu, Azkuek berak baño, eta danok dakigu gure presidentea zanak literatura-gaietan ezebala gauza andirik entendietan. Azkuek lan andia egin eban euskerearen ganean; bere berbategia, bere Morfologia, bere kantategia, liburu erraldoiak diraz, baña literatura-kontuetan eztau gaur egunean defentsorerik eukiko. Onegaitik, Don Juan Carlos de Guerrak bialdu eutsanean, Mon-

dragoetik, berak eskuz egindako kopia bat, orain Akademia onetako liburutegian dagoana, ezeutsan meritu andirik topadu, eta ganera gauza zantarra iduridu jakon, erderazko gauza asko cukalako. Gerrak topadu eban, eztakigu non, Barrutiaren orijinala, eta ordutik ona orijinal orren beste barririk eztogu euki. Akaso oraingo galduta egongo da. Jangoikoak eztezala nai. Don Juan Karlosek ezaban kopia literal bat egin, ezpada modismu eta berba gustiak errespetadurik (alan dirudi), ortografia kanbiau eutsan, "Euskal Erria" Donostiñako errebistan orduan usuan egoana erabilliaz. Don Resurreccionek errezebidu ebanean, bere errebistan argitaratutea erabagi eban, eta alan egiteko, eskuz egindako kopiea inprentara bialdu eban, lapizeroz gauza batzuk geituaz, zelan dan euskeraz ipiñi eutsan izenburua "Gabonetako Ikuskizuna", esplikaduteko-edo Barrutiak erderaz jarri eutsana: "Acto para la Noche Buena". Lelengo orrialdean azpiko nota au inprimidu eragin eban, erakusten deuskuna zein izan zan errazoia zeñagatik argitaratu eban: "Mondragoi-ko gure adiskide batzuk lortu eta eskuratu dauskue irakurkizun au. Erderazko gauza asko eta erderaka geiago eukiarren, gutzia agertu nai izango dogu, azaldariak (Mondragoiko bertako *eskribau* Pedro Ignacio Barrutia-tarrak) orain IA BERREUN URTE egin eban erara". Azkuek ezaban literaturazko meriturik ikusi, bakarrik gauza bat, erderatik artuta egoan gauzea, erderazko titulua, erderaz esaten direan gauzak, eta erdera euskera arteko mordolloa. Gauza zar bat zalako publikau eban, eta arkaismo asko daukalako, batez bere berboan, aditzean. Ordutik ona ezteutsa iñok kasurik egin. Ezta aitatusen, ezta errerepresentaduten, ezta inprimietan, ezta leituden, badirudi galerazota dagoala berenu bat balitz bezela, agaz kutsatusen direan eskuak pozoatuko leukezana. Orregaitik urtetan dogu aren defentsan, mundu gustiak autortu daian guk aren ganean pentsetan doguna, probadurik dagoalako, eztot gaur zelan esango, baña ezin ukatu leikian moduan, zelan printzipe a, bein kalera esklaboz jantzita urten ebana bere erregetasuna probetako, eta erriko plaza nausian jente gustiak ezautu eban, zerren anditasuna derrigorrean ikusi bear da, itsu ezpagara, eta alan pasadu da Barrutiagaz, egun baten baso erdiko bere gaztelu ostendua abandonau eban, eta disfraz bat artu eban, eta lagun artetik ibilli zan, eta begi batzuk ikusi eta ezautu egin eben, nireak eta nire adiskide batzurenak, eta esan geuntsan: "Barrutia, i andie as, disfraz ori artuok, baña alan be ezagun as, ezin ukatu leiteke i azala gure printzipea, gaztelu bedarrean ainbeste denporatan ezkutuen egon dana!"

Komedia au eskribidu zan teatruan emoteko, eta akaso emon egin zan, baña ez edonos emoteko, ezpada alango egunean eta alango tokitan, Mondragoen, emoteko, eta aktore jakin batzukaz, zeñen izenak badakiguzan, Barrutiak berak dirauskuzalako. Izan zirean, beste batzuren artean: bertsolari bat, Txarles izenez eta Tripazabal ezizenez, Bergarakoa bera, kazadorea; Tomas, Txato eta Lorentzo, zeñen barririk eztakigun; Beltran elexako esaminadorea; Aritxabal torerua edo Barrutiak diñoan legez zezen-toreadorea; Beistegiko Gabriel taberneru edo taberna baten kriadua; eta Peru kalbua, Oñatikoa eta sakristaua, Durangon errementari izandakoa. Azkenengo onek angeruaren papela egin eban, eta lelengoak barrengarriarena, erderaz *gracioso* diño Barrutiak, eta besteak Belengo pastoreen papelak. Gero badagoz beste papela batzuk bere, nortzuk egin ebezan eztakigunak. Ama Birjiñea, San Josepe, Luzifer, Asmodeo, eta Bertzebu, iru deabruak, Zesarren ministroa, eta Mari Gabon, gizon erdaldun baten emazte euskalduna. Tomasek eta Txatok beste papela bana be egiten dabe, lelengoak Belengo ostatulariarena, Famelia Santuari ostatua ukatuten deusana, eta bigarrenak aren kriaduarena. Txarlesek, Bergarako koplariak, barrengarriarena (obeto esango neuke nik *euskaldun arlekiña*) egin da gero, beste bat egiten dau, pertsona bizi batena, denpora aretan Mondragoen edo aldamean bizi zana, len esandako Mari Gabonen gizona. Lelengo, estudia daigun komediaren aria, eta gero bere karakterrak edo *dramatis personae*.

Emeretzi zatitan dago partidurik: lelengoa da Birjiñearen eta San Joseperen esposetea, agertuten diraz esposo biak, poz-tuten diraz eta eskerrak emoten deutsez Jangoikoari, eta ain dontsuak zergaitik direan preguntetan dabenean angeruak erantzuten deutse alan agindu dauala Goikoak. Bigarrena da anuntziaziñoia: angeruagi sarrerea emoteko bertso batzuk egiten dautz Ama Birjiñeak, Mesiaseri deituz.

Irugarrena da San Joseperen turbaziñoia. Laugarrena Zesarren editoa: Zesarren ministroa eta barrengarria agertuten diraz, eta Ministroaren aginduak neska zarreri burla egiteko okasiñoa emoten deutso barrengarriari. Jantza bategaz amaituten da zati au (Barrutiak erderaz *un villano* diño). Boskarrena eta seigarrena Famelia Santuaren Belenera joerea, Zaspigarrena da ostatuaren ukaerea. Ostatulari bat eta bere morroia agertuten diraz, eta bien artean eztabaida polita dago. Zortzigarrena da Natibitatea edo Jesusen jaiotzea, gauza fiña, kantu bat dalako, ori bakarrik, amar puntukoa. Bederatziga-

rrena demoniñoiaren kexetea, Mesias prometidua jaio dalako. Amargarrenean Asmodeo eta Bertzebu datos Luziferreri laguntasuna emoten. Amaikagarrena eta amabigarrena zatirik ikusgarrienak diraz, zergaitik-ze gauza bakar bat direan mundu gustiko literaturan, euskaldun frantzesak "tobera-mustra" esaten daben orreitatik bat. Barregarriak beste papel bat artzean dau, Mondragoeko auzo bateri burla egiteko. Jaun orrek Matxi Frisa dauko izena edo Matxi Ardantza, eztakigu segurutik, egun gustietako mozkortia, bere andreak jo egiten dau bein ezinbestean, eta senarraren etsea itziten dau. Au gusti au erreztasun andiagaz daroia Barrutiak teatrura, modu onetan: agertuten da Barregaria (edo Machi) paseo bat emoten, sano afaldu daualako, pozik dator, ederra iduriduten jako bizia, eta gaubea alegerea. Jan ditu amar libra okela, bisigua saltsatan (intxusaltea egiñaz iru motrallu apurtu zirean), eunda geiago kaztaña, sagarrak eta mesperu ustelak, amabi libra ogi eta zaspki otxaba txakolin, eta edertoen dagoanean iru deabru agertuten jakoz. Amenazuz joateko esaten deutse, baña deabruak emotekoak emoten deutsez ukabilka eta makillaka. Gero, besterik ezin dauanean, lurrean trinka barik atiñik, bere emazteari deketan deutso, baña onek demoniñoiak osorik itzi eutsezan azur apurrak apurtu egiten deutzaz. Aurrerantzean aregaz zer-ikusirik euki gura eztauala diñotsa eta toberatu gaxoa lurrean geratutenda, kexaka eta aieneka, zergaitik-ze topadu zan Araisteko jentegaz.

Amairugarrenean, pastoreak agertuten diraz, eta Txarlesegaz topo egin. Amalagarren zatian angerua dator *Gloria in excelsis Deo* kantatuaz. Zati onek bere eztauko bere parerik iñongo litreaturan. Angeruak gloria kantadu ezketiño, pastoreak turbadu egiten diraz, miraturik geratuta angeruaren eta aren kantuaren edertasunagaitik, eta pastoreak, Belengo pastoreak, barruan sortu jakezan kezka eta zirradak azaldu gura dabez. Batek diño: "Ene lagunak, zer ete dogu arako misterioa? Txoriak legez egoak dakar, dultzea bere aoa". Beste batek: "Angerua dok, eztok gizona, aren abegi ederrak duda baga bentzitzen ditu kanpoetako eperrak". Olan alabetan dabe angeruaren goikotasuna, eta besteeri, damuak jorik, sentimendu mistiku bat sortuten jake. Ikusi daigun zer diñoan batek: "Berau ikusi neban ezkerro da ene pentsamentua, zeruetako gloriagaiti irizteari mundua. Desiertura joango naiz ni egiten penitentzia, etc.". Baña euskaldun arlekiñak, Txarles barregarri koplariak, bere fameari amore emotearren, koplak eta bertsoak etaraten deutsez pastoreeri, baña ez Belengo pastoreeri, ezpada arein erropak jantzi dituezan euskaldun gizoneri;

Txarlesen ganean demoniñoiak zer esan eban akordetan garaz orain: "Mundu gustia koplatzeko etxako falta grazia". Bakotxari bere ziria sartzean deutso: Entzun deiogun: "Beltran-ikotxo... *no se hizo para los asnos* eztimakatz dultzea". Beste bateri: "Gure mutil au izango jaku santu gustiz aundia, alboan falta dakionean kuartiloko ontzia". Au Aritxabaleri toreruari esan eutsan. Taberneruari barriz: "Beistegiko Gabriel, kañaberan kaskabel, *lindo mozo* despatxatzeko *de vino blanco un pichel*". Baña ezta emen geratuten, aurrera doia, angeruagaz beragaz sartuten da, baña ez Zeruko angeruagaz, ezpada teatruan, amen beian lurrean, aren irudia artu dauan gizonagaz, aktoreagaz, Oñatiko kantore sakristaua, buruan ullerik eztaukana; barregarriarentzako, zati onetan, pastoreak eztiraz pastore, ezpada egun gustietako lagun Mondrautarrak, eta komedia bat egiten dabela ezta konturatuten, eta orregaitik, angerua agertuten danean, arriturik geratuten da, zergaitik-ze diñoen lagunak ori ez tala gizon bat, ezpada Zeru altuko mandataria, eta euren errakuntzatik etara nai dituz, eta diño: "Sekula iñok eztau ikusi onereango konturik. Ezta posible eztaodela ene lagunak ordirik. Ezaldezu dijeridu arratsaldeko saltsea? Txakolin orrek turbadu deutsu begietako bisteia? Sermonadore barri orri egon naitzaio begira. Ori da Peru..." Pentsau egizue zelango algarak eta barreak esirean onegaz entzun. Birjiñearen eta Gabonen ganean zerbait entzuten eta ikusten joan zan jentea ara, eta len esan dogun tobereagaz arkitu zan lelengo, eta orain parodia onegaz. Baña dana dala, konturatu egiten da Barrutia Gabonetako Ikuskizun bat egiten dauala eta berba oneik ipinten dituz Txarlesen aoan: "Gure burloi itxita, orain biur gaitezen atzera. Zertara jakin gura genduke zatozan gure artera". Orain Angeruari berba egiten deutso eta ezta koplari sonatua, ezpada Belengo pastore bat, eta angeruak zergaitik bajatu dan mundura diño, eta amaboskarren zatian espliketan dau bertso eder eder batzutan, gaur egunean be euskaldun baserritarrak oraindikarren kantetan dabezanak, asko kanbiadurik klaro, eta diraz gaur egunean Gernika inguruan kantetan direan Mari-jesiak. Orain parentesis bat egin gura dot berbaldi onetan, espliketako zergaitik dan ori nire iritzia. Egia da berbaz berba eztagoala bertso bapere igual danik, baña espiritua berbera da, Barrutiaren zati onetan datosan amabiak Mari-jesietan bere agertuten diraz. Esku artean euki dot egun oneitan, Mari-jesietako iyeki bat, Don Sebero de Altubek aspaldi onetan Akademiako librotegiari erregalau deutsana; onetan 75 bertso datos; argiro ikusten da zelan egin zan ediziño ori, bada danek dakigu zelango bertso zertzelada luzeak dakiezan buruz

gure baserritarrak, eta zelan bertso askogaz eztirean ondo akordetan, eta bertso orreitan utsune asko agertuten dira. Au pasetan da Mari-jesietako liburutxu orregaz. Bapere dudarik eztago baserritar batek kantau ebazala, eta Gernikako inprimeruak peserritar batek kantau ebazlaa, eta Gernikako inprimeruak papelean arturik, inprentara emon ebazala gero. Atzen bertsoan argiro diñosku zein zan bertsoak egin ebazana: Pedro Garraza. Olango apellidurik eztot pentsetan Bizkaian dagoanik. Ezta ezizen bat izango, eta Pedro ori gure Pedro Ignacio de Barrutia? Gero beste gauza bat dago: Mari-jesietan eta Barrutiaren komedian gauza bat diño Birjiñeak, gaurko euskerearena eztana: "Esi negar ene laztana". Barrutiak j-gaz eta Mari-jesietan s-gaz. Onek gustiok emoten deust pentsetan, Barrutiaren beste obra bat dogula Mari-jesietan. Dana dala, zati au zelan dan jakiteko, akorda bitez gernikarrak, zer kantetan dan an Gabonetan.

Amaseigarren zatia da Jesusen adoraziñoia, Birjiñearena eta San Joseperena. Amazaspigarrerean, pastoreak adoratu egiten dabe Jesus. Barregarriak be damu dau bere bekatuakaitik. Jesuseri billantziko bat kantetan deutso, eta Jaunari, mundura etorri dalako eskerrak emoteko. akaberea dator, eta au da amazortzigarren zatia. Famelia Santuaren inguruan ariñ-ariñ bat jantzan egiten dabe pastoreak, barruan koruak kantetan dauan artean. Gero bertso bat dator, azkenengo zatia, Errege Magoak akordura ekarteko.

Estudia daiguzan orain *dramatis personae*. Personaje inportantenaren ganean naiko esan dogu. Bertsolari bat, grazia andikoa, tripa zabal andia, alan dauko birrizena, azkenean damu dau. Gogoratzen garaz James Jovcen Ulisesegaz, zelan berba egiten dauan urkatu batek. sokeak bizia kenduten deustan artean, eta berba batzuk diñoz bere amaren akorduan. Joycek berba orreik eskribidu ebazan. urkatuak esango ebazan moduan. Orreri gaur errealismua deituten jako. Gure Barrutia bere errerealistea izan zan: Txarlesen aroan berba oneik paretan dituz, onek demoniñoiak ikusten dituanean: "Lotsanaño, Bildurragoñok, ikaratu naiok". Bildurrak Txarles gaxoari ezteutso berba egiten izten. Gerotxuago ain estualdi andia sartzean jako korputzean. eze bertsotan berba egiten bere aztu egiten jakon. Asmodeok itaunduten deustanean zein dan bere izena, eta berak erantzuten dauan Jaun Machi Frisa dala, orrein mesediori serbitzeko...

Pastoreak badakigu zelan direan. Orain karakter santuak baño etxakuz geratuten Biriñea. San Josepe, angerua eta deabruak. Barrutiak alan ikusten dituz: Demonioiak iru diraz:

Luzifer: "Izanik inpernuko printzipe andia, demonio guztien agintaria". Kexaka dabil Jesus jaio dalako: "Ni orain indar bagea, ni orain loturik, sein bat baster baten jaiogaitik". Galduta ikusten da, argiro ikusten dau mundu ganean orain arte euki dauan poderea amaitu dala: "Luzifer altibo soberbioa, non da antxiñako ire bríoa?" Askok sufrietan dau bere arrotasunean eta urgulluan: "Pena garratz, rabia, tromentu andiak, abrasatzen deust errai guztiak". Eztauko esperantzarik: "Idigi bidi lurra, iruntsi nagi, sekula ainbat pena eztoz eugi". Esposo santu biak ikusten dituz eta Gaistoa bera bada bere txarto esaten ezta azartuten: "Señora virtuosa, ay ene trístea! Andra gustien artean kulpa bagea". Gauza oneik ikusteko kostunbrea eztauko, bere kontrarioak beti izan diraz gizon flakoak: "Donzellak dagoala semea egin dau: Nik ezin aditu dot misterio au". Eta: "Gizonak ene kontra ainbat podere, gizona izatea ezta posible". Baña demoniñoia ezta deabru gaxo bat, ez, bere suertea ezta ontzat artzean: "Orain portalean jaio dan orri, auzia emongo deustat sekula beti". Eta ori egiteko infernuaren faborea eskatuten dau, esanik: "Nun aiz Asmodeo, nun aiz Bertzebu? Okasino onetan fabore indazu!" Bere monologua akabetako españolen gerra-dedarra erabilten dau, Santiago y cierra España, esanik: "Gerra, gerra, ziera, ziera". Luzifer andi eta balerosoaren fabore etorri diraz infernutik Asmodeo, eta Bertzebu; Baal, Belial, Lebiatan eta beste ganeko jentea atzean datos, gerra eskatuten dabe, profetak diraz, aurretik ikusten dabelako Golgota-mendiko Jesukristoren pasiñoia. Alangoak diraz deabruak.

San Josepe ezta kristiñau ajiografiatzko karakterolojia gustian agertuten dan bigarren planoko personajea. Emen bere biziko indarra dauko, eta amataturik geratuten Birjiñea, Jesus jaio dan arte. Dontsua eta zorionekoa da: "Benturosoa milla bider ni, zerren juntadu naizazun zeuri". Bere esposea katigu dala konturatuten danean, barruko peneak jaten deutso biotza, baña alan bere umildu egiten da: "Eztoz nik merezitzen zeugaz gelditzea". Belenera joan bear dabenean, bildur da ezteion bide luzeak Birjiñearen katigutasunari kalterik egin: "Emetik Belenera dago bide luzea. Zure trabajua da ene penea". *Pater familias* da, egiazko etseko jauna. Eta Jesus jaio daiten tellatupe bat arkituten eztauanean, au diño: "Belenen ostaturik geuretzat ezpada, arren erakuskuzu non igaro gaba". Jesus jaioten danean, Jangoikoa ikusten dau, baña Jangoiko txiki bat, ondikarren berba egiten ezta kiana.

Eta Birjiñea, katigu egon baño len, erriko neskatxa bat da, galanta bai, baña ez adimentu andikoa. San Joseperen es-

pillu bat da. Gero bere barruan bizia sentitzen dauanean, mundu onetako enbra bat da, sufrietan eta gozetan dakiana, zentzunduna. Ak, emen diño euskeraz eskribidu dan bertsorik onena: "Kontenturik biotz au kabidu ezin jat. Nik sentitzen dot paradisu bat". Gero, ama egiten danean, gure altaretan ikusten dogun abokaziñoietako Birjiñea da, persona zerutar bat, eztauko umanidaderik, bakarrik da irudi bat, guk egun gustietan errosario bat errezetan deutsalaguna. Barrutia, bere jenialidadean, bein bakarrik libretan da errespetu neurri-bako eta larregi onetatik, mundura ekarteko barriz Birjiñea, gure arteko emakume bat, gure sentimentuakaz, bere besartean daukanean jaio barriko bere erraietako zati maitatu a, eta kanta bat egiten deutso, kuma-kanta bat: "Adoratzen zaitut Jangoikoa legez, laztan egiten deustut semeari legez".

Parentesis bat zabaltutearren, esan gura dot zelango edertasunagaz erabilten dituan Barrutiak erlijioezko terminu gustiak. San Josepe eta Birjiñea ezirean senar-emazteak, ezpada esposoak, ezirealako ezkondu egin, ezpada esposadu. Esposadu abade aurrean egiten da, eta ezkondu, abadearen bendiziñoia akabaduteagaz egiten da.

Beste personaje bat agertuten da, teatru ganean ikusten eztana. Au da kantore-taldea, korua. Barrutiaren eskuetan tresna abilla da, zatiak juntetan ditualako. Erderazko kanta batzuk kantetan dituz, bertsoak politak diraz, Esposo Santueri sarrerea emoteko, eta zati bi oso-osoak, komediaren arian inportantenetatikoak, Jesusen jaiotzea eta akaberea.

Akabetako, estiloaren ganean zerbait esatea geratuten jat bakarrik. Estilo au izan da komedia gordean euki dauana. Egilleak eskribidu egiten dau, eta ezta konturatuten zelango berbak erabilten dituan. Euskaldunak beti ibilli garaz erdal usañetik igeska, iduridu jaku itsusitu egiten dituala gure obrak, baña Barrutiagan aldrebes pasetan da, erdereia eta erdal usañeko esakerak, eta baita euskera erdera arteko mordo-lloa bere, tresnak diraz Barrutiaren plumaren puntan, bere bertsoak edertuteko eta prestantzia emoteko, bertso oneik gaur egunean gure bertsolariak erabilten dabezanen parekoak diraz, Barrutiak laburtu edo luzetu egiten dituanak bere puntuetan, segun zer emon bear deuten bertsoeri, indarra edo dotoretasuna, según zer eragin gura dauan, barre edo negar.

Badaukagu non ikasi, nondik jo, guretzat batez bere, poetentzat, badago eredu bat, nori segidu. Eta batez bere, niri asmo bat itzi deust pentsamentuan eta borondatean: eskatu gura dot euskal idazleentzako libertadea eta naturaltasuna, urrundu bitez bein eta betiko gure artetik aurrera-iritzi oneik

guztio, katea batzuk legezkoak izan direanak gure euskerea eroateko berbakuntza batek lortu leikian mendi gallur gorenera, literaturazko edertasunera.

Seguru nago, jaunak, egunen baten, gure plumak lotu da-bezan katea pisu orreik apurtuten direanean, izaten ezteanean gure euskerea politikazko instrumentu bat, ezpada berbakuntza bizi bat, bere gexoakaz eta atxakiakaz, bere sendotasunagaz eta naturaltasunagaz, orduan, Mondragoeko plaza nagusian monumentu bat altzatuko dala Barrutiaren memorian. Baña beste monumentu bat altzau bear deutzagu Barrutiari arenganean estudioak egiñagaz, bere obrak ezaututen eztoguzanak arkituaz, bere bizitzearen goraberak jakiñaz. Izan bedi, jaun-andrak, nire berbaldi trope au, monumentu orretako lelengo arria.

Eskerrik asko.

G. Aresti.

Mitxelena ta Altube-k itz egiten dute, batez ere berriketa modura, dakizkiten argibideak emanik liburu batez. Altube-k Garraza aipatuz.

Zugasti jaunak dio **ezkondu** esatean, kasu artan eztagoela biraorik.

Etxaide-k dio Gipuzkoako Goierri **ezkondu** esaten dutela eta **esposatu** itza orain sartzen ari dala. Beterrin ez, bereizkuntza ori egiten dute. **Esposatu** eleiz-alkartzea eta **ezkondu** aragiz alkartzea.

Aresti-k dio berak esan duena erlijio kontuetan dala, eta oraingo literatura baiño len idatzi duten apaizak ola erabilli dutela itz ori. **Esposadu** da apaizaren aurrean eta esposatze orrek eztu balio, guziak dakitenez, akabatzen ezpaldin bada.

Altube: Nire ustez jaun onek esan nai izan du **ezkontzea** ta **esposatzea** gauza bi bezela erabiltzen zala len teologiako idearen bategatik edo ez. Baiña len beintzat Barrutia-k ori egiten zuela. Barrutiak bazekian ezkontza zer zan, eztago dudarik ere or. Baiña **esposatu** itzari eman zion beste sentidu bat. Ala egin bazuen aberastasun bat baiño elitzake izango.

Aresti: Eta ori, jauna, len eskribitu duten apaizak ere egin dute.

Altube: Orregatik, ori ontzat artuko da edo ezta, baiña aberastasun bide bat zan.